

Ткаль Я.С.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Сумського національного аграрного університету*

НАСЛІДКИ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ЗАВДАННЯ АНАЛІЗУ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Вітчизняний аграрний сектор характеризується незахищеністю й неспроможністю самостійно функціонувати у ринкових конкурентних умовах. Це характеризують такі факти, як спад виробництва, високий ступінь зношення основних виробничих фондів, зниження рентабельності сільськогосподарського виробництва, зубожіння сільського населення. Сільське господарство найбільш потребує виваженого обґрунтування подальших перспектив формування механізму державного регулювання аграрного сектору економіки. Саме державі належить захистити вітчизняного виробника від цінового диктату монополій, технологічної відсталості галузей. Ефективне державне регулювання галузі необхідне для подолання кризових явищ і забезпечення подальшого інтенсивного розвитку аграрного сектору економіки.

Питанням теорії та сучасної практики державного втручання в сільськогосподарське виробництво присвячені праці вітчизняних науковців таких, як Г. Андрусенко, В. Аранчій, С. Брагинський, В. Гриньова, А. Діброва, О. Жемойда, З. Залога, О. Зоря, М. Корецький, Ю. Лупенко, М. Малік, О. Могильний, І. Михасюк, Д. Міщенко, А. Мельник, М. Новикова, А. Пісоцький, Д. Плеханов, О. Романець, П. Саблук, О. Скидан, М. Федоров та інші. Разом з тим, дана тематика є досить актуальною і потребує постійного дослідження.

Мета дослідження: виділити основні наслідки державного втручання в сільськогосподарське виробництво, визначити завдання аналізу аграрної політики України.

Держава покликана робити попередню експертизу проектів будівництва нових підприємств на їх екологічну безпеку; забороняти виробничу діяльність, що наносить шкоду здоров'ю людей; зобов'язувати підприємців направляти капітальні відновлення зруйнованого природного середовища, вживати заходи з активної підтримки малого й середнього бізнесу, що забороняють монополію. За допомогою тільки ринкового виробництва неможливі глибокі структурні зміни виробництва, стратегічні прориви в галузі науки й техніки, організації грошового обігу, оборони, охорони громадського порядку, енергетичної системи, рішення міжнаціональних і міждержавних проблем. Ці та багато інших функцій бере на себе держава, доводячи цим необхідність свого втручання в ринкову економіку.

У сучасній літературі виділяють три глобальні функції держави: ефективність, справедливість і стабільність [2]. Їх характеристики наведені на рис. 1.

Рис. 1. Функції держави

Аграрна економіка вимагає оптимального сполучення державного регулювання й ринкових важелів. Тому постає необхідність розробки теорії й удосконалення практики державного впливу на макро й мікроекономічні процеси в аграрному секторі економіки й пов'язаних з ним галузях.

На рис. 2 представлені методи регулювання формування й розвитку АПК і регіональних ринків.

Рис. 2. Методи регулювання та розвитку аграрного сектору

На нашу думку, в розвитку економіки держава покликана коректувати ті недоліки, які властиві ринковому механізму. Ринок не сприяє раціональному використанню ресурсів, які вичерпуються, захисту навколишнього середовища, не може регулювати використання ресурсів, що належать всьому людству. Ринок виконує визначальну роль у встановленні рівноваги в економіці, однак він не гарантує реалізацію соціально-економічних прав людини на гідне існування незалежно від форм і результатів економічної діяльності.

В аграрній сфері, порівняно із іншими галузями національної економіки, процес регулювання виробництва значно ускладнюється необхідністю поєднання в аграрних підприємствах декількох товарних галузей, які суттєво відрізняються за організацією та процесом виробництва, розосередженістю виробництва на відносно великій території, що ускладнює процес прийняття оперативних управлінських рішень, значною залежністю ефективності виробництва від природно-кліматичних умов та сезонністю виробництва [1].

Саме ці причини й негативні наслідки трансформації аграрних відносин, необхідність захисту національних інтересів на світовому ринку зумовлюють необхідність втручання держави стосовно розвитку й підвищення ефективності аграрного виробництва. Стимулювання розвитку аграрного виробництва повинно здійснюватися методами державної підтримки, зокрема, цінового регулювання, заходами щодо зниження податкового тиску, створенням сприятливих умов для кредитування виробництва, фінансово-інвестиційного забезпечення, реструктуризації боргів у сільському господарстві.

Ситуація, що склалася в аграрному секторі, свідчить про необхідність формування дієвого механізму економічного регулювання. Оптимальне поєднання державного регулювання економіки з ринковими регуляторами повинно забезпечити вихід аграрного сектора з кризи, дати можливість досягти високої ефективності аграрного виробництва та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародному ринку.

Перспективи розвитку вітчизняного аграрного виробництва і ринку залежать від ефективності впливу на них відповідних механізмів. Ці механізми все ще

формуються, залишаючись здебільшого недосконалими, такими, що не відповідають інтересам учасників ринкового обміну й безпосередньо залежать від існуючих умов їх функціонування. Механізми регулювання аграрного виробництва включають у себе структурні складові, які доцільно розділити на правові й економічні (рис. 3).

Рис. 3. Складові механізму регулювання аграрного виробництва

У ринкових умовах в частині удосконалення механізму регулювання аграрного виробництва пріоритетного значення набуває протекціонізм щодо розвитку відповідних галузей та виробництв через інструменти правового й економічного механізмів. Даний напрям дає змогу еволюційним шляхом забезпечити в аграрних підприємствах можливості виробляти конкурентоспроможну продукцію. Для досягнення цієї мети слід удосконалити існуючі й сформувані нові інструменти реалізації протекціоністських заходів, що дасть можливість створити передумови для реалізації функцій аграрного протекціонізму в частині забезпечення високого рівня доходності аграрних підприємств, необхідного для розвитку в галузі інвестиційного клімату та попиту на інновації з боку товаровиробників.

Доцільно розділити заходи державного регулювання аграрного сектора на дві

групи: спрямовані на збільшення прибутковості, рентабельності сільськогосподарського виробництва (пов'язані з підвищенням доходів сільських товаровиробників; у свою чергу, можуть розділятися на підгрупи залежно від того, як вони досягатимуться. З одного боку, для збільшення доходів сільських товаровиробників можна підвищити виручку від продажів за рахунок зростання цін. З іншого, можна понизити витрати виробництва); безвідплатні заходи, пов'язані з розвитком сільських територій (пряма безвідплатна допомога сільським товаровиробникам, розвиток несільськогосподарської зайнятості в сільській місцевості, заходи з розвитку сільських територій включають різні регіональні програми: з газифікації села, електро- і водопостачання, розвитку соціально-культурної сфери села).

Приведення інструментів державного регулювання в дію можливе шляхом створення державних і комерційних структур загальнодержавного та регіонального рівнів, а також державних програм, що має назву «механізм державного регулювання аграрного сектора економіки». До основних його напрямів можна віднести: формування і функціонування ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства; фінансування, кредитування, страхування, пільгове оподаткування; захист інтересів вітчизняних товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; розвиток науки і здійснення наукової діяльності у сфері агропромислового виробництва; розвиток соціальної сфери села [6].

Держава намагається створити всі необхідні умови для нормального функціонування аграрного сектора. Наскільки виправданими будуть усі ці кроки, засвідчить час, але поки що залишається лише сподіватись на поступове розв'язання всіх накопичених проблем комплексу.

Основними завданнями державного регулювання аграрної сфери економіки є: забезпечення економічного зростання галузі, яке визначає прогрес національної економіки держави або регіону, і передбачає збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності праці в галузі, а також формування раціональної структури попиту й

асортименту продукції; забезпечення сталості розвитку аграрного виробництва завдяки стабільності ринкових цін, запобіганню та стримуванню гіперінфляції, підтримки на певному рівні зайнятості сільського населення, забезпечення збалансованості доходів і витрат у аграрному бюджеті і зовнішній торгівлі, попередження появи великого бюджетного дефіциту, зовнішнього боргу або негативного сальдо в зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією; забезпечення економічної справедливості у розвитку сільського господарства. У звичайному розумінні це означає справедливий розподіл суспільного аграрного багатства, але як одна з економічних функцій держави економічна справедливість являє собою також справедливий розподіл доходів галузі серед членів суспільства, надання рівних шансів на аграрному ринку, справедливість ринкової конкуренції тощо.

Виконання цих завдань значним чином залежить від реалізації функцій держави. Функції держави визначаються закономірностями економічної системи і виступають її ефективним засобом. Основними регулюючими функціями держави в ринковій економіці, які розглядаються в економічній літературі є нормативна, стимулююча і розподільна. Нормативна функція держави реалізується у формуванні правових засад розвитку ринкової економіки. Суть стимулюючої функції полягає у стимулюванні економічного зростання та підтримці ринкової рівноваги. Розподільна функція пов'язана, з одного боку, з досягненням більш справедливого розподілу доходів у суспільстві, з іншого – з більш ефективним розміщенням ресурсів у ринковій економіці.

На нашу думку, перелік функцій державного регулювання аграрної сфери доцільно звузити з метою чіткої їх координації та спрямування на досягнення конкретного завдання. Серед них головне місце займає економічна, соціальна, екологічна, інноваційна та інформаційна.

Економічна функція полягає у виконанні основних завдань аграрної сфери з метою забезпечення умов для функціонування всієї економіки. Вона включає виробництво сільськогосподарської продукції для задоволення потреб

населення і забезпечення продовольчої безпеки держави, використання виробничих ресурсів інших галузей та участь у розвитку міжгалузевих зв'язків, функціонування аграрних ринків, створення фінансових потоків, залучення і використання інвестицій тощо.

Соціальна функція аграрної сфери економіки пов'язана з умовами життя сільського населення, створенням соціальної інфраструктури. Це функція знайшла своє відображення у концепції сталого сільського розвитку, яка в останні роки набула особливого поширення.

Екологічна функція реалізується у використанні в аграрному виробництві земельних угідь, водних ресурсів, об'єктів рослинного і тваринного світу. Враховуючи залежність сільського господарства від впливу природнокліматичних умов і від якості природних ресурсів, основним його завданням є забезпечення оптимальної екологічної рівноваги на сільських територіях, а також збереження і розвиток агроландшафту як основи агротуризму.

Інноваційна функція відображає потреби і можливості використання досягнень науково-технічного прогресу, зокрема методів генної інженерії, засобів захисту біологічних об'єктів від хвороб і шкідників та інших біотехнологій, які впливають на якість продукції.

Інформаційна функція характеризується тим, що виконання усіх вищезгаданих функцій можливе лише за наявності чітких управлінських рішень, які повинні враховувати особливості та специфіку сільського господарства.

Отже, на нашу думку, мультифункціональна аграрна сфера представляє собою галузь національної економіки, ефективний розвиток і функціонування якої забезпечується через економічну, соціальну, екологічну, інноваційну та інформаційну функції, а його конкурентоспроможність виступає основною рушійною силою зміцнення стратегічних позицій та пріоритетів на внутрішньому та світовому аграрних ринках.

Таким чином, сучасна концепція державного регулювання аграрного сектора

економіки повинна, перш за все, виходити з того, що в демократичному суспільстві первісним джерелом владивиступає народ, який делегує свої повноваження органам законодавчої, виконавчої та судової влади. На нашу думку, при обґрунтуванні концепції державного регулювання аграрної сфери брати до уваги суспільні цінності. Можна перелічити безліч можливих суспільних цінностей, але до таких, що мають безпосереднє значення для оцінки розвитку сільського господарства, слід віднести: економічну ефективність, соціальну стабільність, справедливість розподілу ресурсів і прибутків.

Економічне регулювання аграрного виробництва повинно здійснюватися в межах аграрної політики держави шляхом застосування цінового, кредитно-інвестиційного та податкового механізмів із метою формування ефективного виробництва сільськогосподарської продукції.

Державна підтримка і стимулювання в аграрному секторі ефективного ринкового середовища має носити комплексний характер і поєднувати такі важелі економічного регулювання: цінову політику, податкові пільги, гарантії щодо залучення інвестицій, фінансово-кредитне забезпечення, сприяння розвитку страхування, митно-тарифне регулювання, бюджетну підтримку.

Економічне регулювання розвитку аграрного виробництва повинно поєднувати в собі два напрями: підвищення економічної ефективності аграрного виробництва за рахунок розвитку ринкової інфраструктури, інформаційне й науково-методичне забезпечення суб'єктів господарювання, забезпечення індикативного регулювання, забезпечення соціального захисту населення та розвитку сільських територій; цільове регулювання складових аграрного сектора регіону здійснювати з допомогою сприяння розвитку інтеграційних процесів за ланцюгом «виробництво – переробка – реалізація»; підтримки спеціалізації й концентрації виробництва і переробки аграрної продукції; впровадження нових стандартів якості як продукції, так і роботи аграрних підприємств, а також контролю за дотриманням цих стандартів; здійснення політики інтервенції стосовно продуктів тривалого зберігання з

метою згладження сезонних коливань на ринку аграрної продукції.

Бібліографічний список:

1. Аранчій В.І., Зоря О.П., Пісоцький А.А. Необхідність і значення економічного регулювання аграрного виробництва [Текст] / В.І. Аранчій, О.П. Зоря, А.А. Пісоцький // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – № 1. – 2012. – С. 140-142.
2. Васильєва Л.М. Об'єктивна необхідність державного регулювання аграрного сектору економіки [Текст] / Л.М. Васильєва // Інвестиції: практика та досвід. – № 15. – 2011. – С. 96-99.
3. Діброва А.Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектора економіки [Текст] / А.Д. Діброва // Економічна теорія. – № 1. – 2007. – С. 76-84.
4. Жемойда О.В. Державне управління у сфері сільського господарства: навч. посіб. / О.В. Жемойда; уклад. О.В. Ярошенко // К.: – НАДУ, 2013. – 56 с.
5. Малік М.Й. Державне регулювання аграрного сектора економіки в дослідженнях вітчизняних вчених [Текст] / М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 153-158.
6. Міщенко Д.А. Аналіз методів державного регулювання аграрного сектора економіки України [Текст] / Д.А. Міщенко // Державне управління. – Випуск 135. – Том 147. – 2010. – С. 123-127.
7. Плеханов Д.О. Методолгічні основи державного регулювання аграрного сектора економіки [Текст] / Д.О. Плеханов // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=265>.
8. Романець О.А. Сутність та зміст державного регулювання аграрної сфери економіки [Текст] / О.А. Романець // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=480>.
9. Скидан О.В. Аграрна політика як пріоритет економічної політики держави [Текст] / О.В. Скидан // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=211>.